

Старий будинок

Ганс Крістіан Андерсен

Переказ Віти Левицької

На одній вулиці поруч із новими й чистими будинками стояв дуже старий дім. Дата його зведення була вирізьблена на одній з балок і оздоблена візерунками у вигляді тюльпанів та вусиків хмелю. Судячи з цієї дати, старому будинку було вже триста років. Над вікнами старовинними літерами були написані вірші, а з карнизів витріщались вигадливо вирізані кумедні обличчя. Один поверх будинку виступав над іншим, а стічна труба під дахом закінчувалась головою дракона. Дощова вода мала витікати із драконового рота, але вона вихлюпувалася і з його тіла через діряву трубу. Не було нічого спільного між старим будинком та іншими будинками на вулиці — новими, добре збудованими, з великими вікнами й гладенькими стінами. Певне, ці будинки думали: "Скільки ще ця купа брухту стоятиме тут і псуватиме вигляд цілої вулиці? Виступ так затуляє огляд, що з наших вікон геть не видно, що ж відбувається у тому напрямку. Сходи такі широкі, наче у церкви, і круті, мовби вони ведуть до церковної дзвіниці. Металева огорожа на вигляд скидається на цвинтарну, та ще й зверху прикрашена мідними бляшками. Оце так неподобство!"

Навпроти старого будинку так само стояли нові й гарні. Безперечно, вони були такої ж думки, як і їхні сусіди.

У вікні одного з них сидів хлопчик з рум'яними щоками й чистими сяючими очима. Йому дуже подобався старий будинок — байдуже, при денному світлі, чи при сьайві місяця. Він би весь час сидів і дивився на стіни, де місцями відлущився тиньк, й вигадував різні історії, що могли відбуватись тут у колишні часи. Як виглядала вулиця, коли всі будинки на ній мали двосхилі дахи, відкриті сходи й стічні труби, схожі на драконів. Здавалось, він навіть міг бачити, як тут проходять солдати з алебардами на плечах. Звісно ж, дивитись на старий будинок задля розваги було дуже цікаво.

У будинку жив старий пан, який одягався у бриджі, пальто з великими мідними гудзиками й перуку — будь-кому було ясно, що це справжня перука. Кожного ранку до будинку приходив старий слуга, щоб прибрати кімнати. Увесь інший час пан, що мешкав там, був сам-один. Інколи він підходив до вікна, щоб подивитись на вулицю. Тоді хлопчик вітався з ним кивком голови. Старий пан кивав у відповідь. Так вони познайомились і заприятелювали, хоча ніколи не розмовляли один із одним — але хіба ж це мало значення?

Якось хлопчик почув від своїх батьків: "Старий, який живе напроти, дуже багатий, але страшенно самотній". Наступної неділі вранці хлопчик приніс до старого будинку маленький пакуночок. І сказав слугі, який чекав на господаря:

— Будь ласка, передайте це від мене панові, який мешкає тут. Я маю двох іграшкових солдатиків. У пакунку один із них. Думаю, солдатик його розрадить — я ж бо знаю, що цей пан страшенно самотній.

Старий слуга кивнув і виглядав дуже потішеним, а тоді заніс солдатика до будинку.

Незабаром він прийшов до хлопчика, щоб передати йому запрошення відвідати будинок. Батьки дозволили хлопчику піти в гості. Так він потрапив до старого будинку.

Мідні бляшки на огорожі аж сяяли — певне, їх відполірували на честь візиту. На дверях були вирізьблені сурмачі, що стояли поміж тюльпанів — здавалось, вони дмуть що було сили, такі роздуті в них були щоки: "Тру-ту-ту, до нас у гості йде хлопчик! Тру-ту-ту, до нас у гості йде хлопчик!"

Потім відчинились двері. Усюди на стінах висіли старовинні портрети воїнів у латах і панночок у шовкових сукнях. Здавалось, лати бряжчать, а сукні шелестять. Потім були довгі-довгі сходи, а далі — маленький коридор, що виходив на занедбаний балкон. Скрізь видніли дірки й тріщини, з яких росла трава й листя, тож весь балкон — і його підлога, і стіни — так заріс зеленню, що скидався на садок. На балконі стояли вазони, прикрашені мордочками з вухами віслюка, але квіти росли в них, як їм самим забагнеться. У одному вазоні була гвоздика — вона розрослася на всі боки. Зелені листочки немовби промовляли: "Мене обвівав ніжний легіт, мене цілувало сонце, і тепер я обіцяю — обов'язково зацвіту до наступної неділі. Не сумнівайтесь, до наступної неділі!"

Тоді хлопчик зі слугою увійшли до кімнати, де стіни були оббиті шкірою, розмальованою позолоченими квітами.

— Позолота із часом потьмяніє й зітреться, та не страшно, бо шкіра назавжди зостається, — сказали стіни.

Прикрашені витонченою різьбою крісла з підлокітниками і дуже високими спинками, стояли у кімнаті, й коли вони рипіли, то здавалось, ніби вони кажуть: "Сідай! От лишенько, як же я скриплю! Певно, в мене подагра, як у старого буфета. Подагра мучить спину, от лишенько!"

А тоді хлопчик увійшов до кімнати, де сидів старий пан.

— Дякую, мій маленький друже, за те, що подарував мені іграшкового солдатика, — сказав старий пан. — І дякую за те, що прийшов до мене в гості.

— Дякую, дякую! — або: — Рип! Рип! — підхопили меблі.

Всюди було дуже багато меблів, і всі вони, здавалось, пнулися одне поперед одного, щоб поглянути на хлопчика.

На стіні у центрі кімнати висіла картина, де було зображено молоду гожу панночку. Вона була старомодно вбрала, мала напудрену зачіску та пишну спідницю. Панночка не казала ні "дякую", ні "рип", лише кинула на хлопчика спокійний погляд.

Тож хлопчик запитав у старого пана:

— А звідки у вас ця картина?

— Із магазину неподалік, — відповів той. — Тут у мене висить багато портретів невідомо-кого. Люди, що на них намальовані, померли й поховані давним-давно. Але я знав цю панночку багато років тому. Вона померла майже півстоліття назад.

У вазі під картиною стояв букетик із засохлих квітів — певне, їм теж було вже років п'ятдесят, чи принаймні так здавалось.

Маятник старого годинника хитався туди-сюди, стрілки крутились — спливав час, і з його плином усе в кімнаті ставало старшим, але, здавалось, ніхто цього не помічав.

— Удома кажуть, — промовив хлопчик, — що ви дуже самотній.

— Ох, — відповів старий пан, — мене навідують приємні спогади про минуле й приносять із собою багато різних речей. Їх викликає моя пам'ять. А тепер ще й ти прийшов мене відвідати. Це дуже тішить.

Потім він дістав із полиці книгу з картинками. Там було багато цікавого: вервечки чудових карет, яких уже не побачиш у цей час, солдати, що нагадували тріфлових валетів, й ремісники з прапорами, які майоріли на вітрі. Кравці мали прапор із ножицями, які тримали два леви, а на прапорі шевців був не черевик, а орел із двома головами. Ось така була книжка.

Згодом старий пан пішов до сусідньої кімнати, щоб принести яблука й горіхи. Гостювати в старому будинку було дуже приємно.

Тим часом заходився нарікати іграшковий солдатик, що стояв на полиці.

— Я не витримаю цього, — казав він. — Тут так самотньо й нудно. Я звик жити в родині, я не зможу змиритись з таким життям. День тягнеться тут довго-довго, а вечір — ще довше. Тут усе по-іншому, ніж у твоєму будинку. Там твої мама з татом ведуть приязну розмову, а ти з іншими дітками зчиняєш веселий гамір. А в будинку старого пана так самотньо! Ти думаєш, його хтось цілує? Хтось колись дивиться на нього приязно? Чи тут буває різдвяна ялинка? Та він уже однією ногою в могилі! Ні, я цього не витримаю.

— Не треба на все дивитись тільки з поганого боку, — сказав хлопчик. — Мені здається, в цьому будинку все таке захопливе! Крім того, сюди часто навідується спогади про минуле.

— Ох, я жодного з них не бачив. Та я і не знаю їх! — далі скаржився солдатик. — Я цього не витримаю.

— Мушиш, — сказав хлопчик.

Тут повернувся старий пан. Він приніс із собою смачне варення, яблука й горіхи. Хлопчик викинув із голови іграшкового солдатика — він дуже радів відвідинам.

Потім він повернувся додому, й протягом наступних днів та тижнів вони зі старим паном знову дивились у вікна й вітались, киваючи один одному. Тоді хлопчик знову завітав у гості. Різьблені сурмачі протрубили: "Тру-гу-ту, прийшов хлопчик!" Мечі й лати на старовинних портретах лицарів бряжчали. Шовкові сукні шелестіли, шкіра, якою була оббита кімната, повторювала свій віршик, а старі крісла далі скаржились на подагру в спині й скрипіли. Усе було так само, як і під час першого візиту. У цьому будинку один день і одна година нічим не відрізнялись від інших.

— Я більше цього не витримаю, — сказав іграшковий солдатик. — Я плакав олов'яними сльозами, так тут сумно. Дозволь мені піти на війну, й навіть втратити руку чи ногу — і це буде хоч якась зміна. Я вже не витримую! Тепер уже я знаю, як це, коли приходять спомини про минуле, і що вони приносять із собою. Мої спогади навідували мене — повір, у цьому немає нічого приємного. Я був близький до того, щоб стрибнути

з полиці. Я бачив вас усіх з будинку навпроти так, ніби це було насправді. Це був недільний ранок, ви, діти, стояли довкола стола і співали псалми — так, як співаєте щоранку. Ви стояли дуже чемно, тримали ручки складеними, і біля вас були мама й тато — вони виглядали дуже серйозними. Аж тут відчинились двері, й до кімнати занесли твою дворічну сестричку Марію. Ти ж знаєш, вона завжди танцює, коли чує будь-яку музику або спів. Тож вона заходилась танцювати, хоча їй не можна було цього робити. До того ж вона не могла потрапити в ритм, бо мелодія була надто повільна. Тож вона стояла спочатку на одній ніжці, а потім на іншій і дуже повільно нахилила свою голівку, але рухи були не в такт. Ви всі стояли із серйозним виглядом, хоча стриматись було дуже важко. А я сміявся від душі — аж упав зі столу й набив синця. Поглянь — він досі лишився. Знаю, сміятись тоді було не дуже правильно. Але зараз і цей спогад, й інші крутяться у мене в голові. Певно, це і є спомини про минуле, що приносять із собою стільки різних речей. Розкажи мені, чи досі ви співаєте по неділях. А ще розкажи мені про свою маленьку сестричку Марію. І як там поживає мій старий побратим, інший іграшковий солдатик. Ох, певно, він дуже, дуже щасливий! А я вже не витримую такого життя.

— Ти подарований, — сказав хлопчик. — Ти мусиш лишитись. Хіба не зрозуміло?

Тоді прийшов старий пан і приніс коробку, де було безліч цікавих речей — він вирішив показати їх своєму гостю. Коробочки з-під рум'ян, флакони з парфумами, старі карти — таких уже тепер не знайдеш. Можна було позаглядати у всі ящички. Старий пан навіть відкрив піаніно, ляда якого була розмальована пейзажами. Але коли старий пан сів грати, інструмент зазвучав розладжено. Тож господар поглянув на картину, придбану в перекупника, і його очі сяйнули. Він сказав:

— Вона колись співала цю пісню.

— Я хочу на війну! Я хочу на війну! — закричав іграшковий солдатик так голосно, як тільки міг, і кинувся на підлогу. Куди ж він закотився? І старий пан шукав його, і хлопчик намагався знайти, але він наче щез, мов під землю провалився.

— Я потім знайду його, — сказав старий пан. Але вийшло не так, як він гадав. Між дошками підлоги було багато дірок. Іграшковий солдатик провалився у щілину й тепер лежав там, наче у відкритій могилі. День закінчувався, і хлопчик повернувся додому. Минув один тиждень, а за ним — багато-багато тижнів. Настала зима, вікна позамерзали. Тож тепер хлопчику доводилось дихати на шибку, щоб розтопити прогалину, через яку можна було визирнути на старий будинок. Сліди були заметені снігом — здавалося, дім безлюдний. І це дійсно було так, адже старий пан помер. Увечері до будинку під'їхав катафалк, і на нього поставили труну старого пана. Його везли за місто, щоб там поховати на цвинтарі. Й не було нікого, хто йшов би за труною, бо всі його друзі давно померли. Тож хлопчик послав повітряний поцілунок услід труні, яку везли на катафалку.

Через кілька днів у будинку пройшов розпродаж. Через своє вікно хлопчик спостерігав, як люди виносять картини лицарів та панночок, вазони для квітів, оздоблені довгими вухами, старі крісла й навіть буфет. Одні речі забрали туди, інші —

деінде. Портрет, дорогий серцю старого пана, повернувся до крамниці перекупника. Там він і лишився — певно, більш ніхто не знав ту панночку, тож нікому й діла не було до старої картини.

Навесні вирішили знести й сам будинок. Люди казали, що цієї руїни вже давно треба було позбутись. З вулиці видніла кімната, де стіни були оббиті шкірою — нерівною і обірваною, — а зелені пагони звисали з балкона. Будинок знесли швидко — він, здавалось, і сам був готовий завалитись. А потім розчистили місце.

— Добре зробили, що прибрали його, — подейкували сусідні будинки.

Незабаром побудували новий дім — трохи віддалік від дороги. Він мав високі вікна й гладенькі стіни. Але попереду, там, де колись стояв старий будинок, тепер розкинувся невеликий садочок. Там розрісся дикий виноград — пагони заплели стіни, що були поруч. Попереду садочок був оточений залізною огорожею. А ще там були великі ворота — вони справляли гідне враження. Люди частенько спинялись, щоб зазирнути за огорожу. Горобці збирались зграйками серед виноградних пагонів. Вони щебетали на весь голос, але у їхніх пісеньках не йшлося про старий будинок. Ніхто з них не пам'ятав його, бо минуло вже багато років.

Насправді сплило вже стільки часу, що маленький хлопчик перетворився на чоловіка — дуже хорошого чоловіка. Батьки ним пишались. Він щойно одружився і тепер переїхав зі своєю молодою дружиною у новий будинок із садочком.

Молодий чоловік стояв поруч із дружиною, коли вона садила польову квітку, що припала їй до душі. Жінка садила квітку власноруч, приминаючи землю пальцями.

— От халепа, що це таке? — вигукнула вона, вколовши чимось палець. Із м'якої землі вона витягнула якийсь предмет. Це був — ви тільки подумайте! — це справді був іграшковий солдатик, той самий, який згубився в кімнаті старого пана, аж потрапив у землю, де й пролежав багато років. І молода дружина обтерла солдатика спочатку зеленим листком, а потім своїм гарненьким носовичком, що пахнув вишуканими парфумами. А іграшковий солдатик почувався так, ніби він прийшов до тям після втрати свідомості.

— Дай-но, я погляну на нього, — промовив молодий чоловік. Потім він посміхнувся, похитав головою і сказав: — Звісно, це не може бути той самий солдатик. Але знаєш, він дуже нагадує мені те, що сталось із одним моїм іграшковим солдатиком, коли я був маленьким хлопчиком.

І він розповів своїй дружині про старий будинок і старого пана, і про іграшкового солдатика, якого віддав, бо думав, що старому пану було дуже самотньо. Він переказав усе, що сталось, так ясно, що на очі молодої дружини навернулись сльози — її розчулила історія старого будинку й старого пана.

— Схоже на те, що це той самий солдатик, — сказала вона. — Тепер я дбатиму про нього і завжди пам'ятатиму те, що ми мені розказав. Але колись ти маєш показати мені, де могила того пана.

— Я цього не знаю, — відповів чоловік. — Ніхто не знає. Усі його друзі померли. Нікому не було до нього діла, а я був лише маленьким хлопчиком.

— Який же він був самотній, — сказала вона.

— Так, страшенно самотній, — закричав іграшковий солдатик. — Але як добре, коли тебе не забувають!

— Справді, це добре, — пролунав голос поблизу нього. Ніхто, крім іграшкового солдатика, не помітив, що це говорив клптик шкіри, який колись був частинкою убрання кімнати. Клптик втратив свою позолоту й виглядав, наче грудка сирії землі, але мав власну думку, тож не змовчав:

— Позолота із часом потьмяніє й зітреться, та не страшно, бо шкіра назавжди зостається.

Але іграшковий солдатик так не думав.